Ankara Üniversitesi
SBF Dergisi,
Erken Görünüm
Türkçe

Araştırma Makalesi
DOI

NEO-LİBERAL MEKANSAL POLİTİKALARI MEGA PROJELER BAĞLAMINDA YENİDEN DÜŞÜNMEK: KANAL İSTANBUL ÖRNEĞİ*

Prof. Dr. Ruşen Keleş
Ankara Üniversitesi
ORCID: 0000-0002-0852-8649
ROR ID: ror.org/01wntqw50

Arş. Gör. Gizem Ulusoy
Ankara Üniversitesi
ORCID: 0000-0003-3557-9692
ROR ID: ror.org/01wntqw50

Arş. Gör. Parla Güneş
Ankara Üniversitesi
ORCID: 0000-0003-0356-2044
ROR ID: ror.org/01wntqw50

● ● ●

Öz

Kanal İstanbul örneği, hızla büyüyen kentlerde neoliberal mekânsal politikaların kentsel gelişimi üzerindeki etkisini araştırmak için önemli bir alan sunmaktadır. Kanal İstanbul'un gelişiminde rol oynayan neoliberal politikalar ele alınarak, kentsel yaşam üzerindeki potansiyel etkilerinin belirlenmesi amacıyla, Tümevarımsal Tematik Analiz ve Karşılaştırmalı Vaka Analizi yöntemleri kullanılmıştır. Tümevarımsal Tematik Analiz kapsamında, Kanal İstanbul'un ekonomik, sosyal ve çevresel etkileri üzerine toplanan ikincil veriler belirli temalar etrafında gruplandırılarak analiz edilmiş; ekonomik, sosyal, çevresel ve mekânsal boyutlar temel alınarak belirlenen kriterler doğrultusunda projeler tablolaştırılmıştır. Çalışma, Kanal İstanbul örneği üzerinden neoliberalizmin kentsel gelişimi nasıl şekillendirdiğine dair gelecekteki araştırmalara ışık tutacak ve alternatif kalkınma modellerinin etkinliğini ortaya koyarak sürdürülebilir çözümler geliştirilmesine katkıda bulunabilecektir.

Anahtar Sözcükler: Neoliberalizm, Kent Ekonomisi, Kent Politikası, Mega Proje, Uluslararası Yatırımlar

Rethinking Neoliberal Spatial Politics Through Mega-Projects: The Case of Canal-İstanbul

Abstract

The case of Canal Istanbul provides an important area to investigate the impact of neoliberal spatial policies on urban development in rapidly growing cities. Inductive Thematic Analysis and Comparative Case Study Analysis methods were used to identify the potential impacts on urban life by addressing the neoliberal policies that played a role in the development of Canal Istanbul. Secondary data collected on the economic, social and environmental impacts of Canal Istanbul were analysed by grouping them around certain themes; projects were tabulated in line with the criteria determined on the basis of economic, social, environmental and spatial dimensions within the scope of Inductive Thematic Analysis. The study will shed light on future research on how neoliberalism shapes urban development through the example of Canal Istanbul and may contribute to the development of sustainable solutions by revealing the effectiveness of alternative development models.

Keywords: Neoliberalism, Urban Economics, Urban Politics, Mega Project, International Investments

---

* Makale geliş tarihi: 28.10.2024
Makale kabul tarihi: 25.04.2025
Erken görünüm tarihi: 26.05.2025

Yazar email: keles@politics.ankara.edu.tr
gulusoy@ankara.edu.tr
parlaagunes@gmail.com

Dergimizde yayımlanan çalışmaların telif hakları
dergimizde olup, CC BY-NC-ND'nin Creative Commons
Lisansı ile açık erişim olarak yayınlanmaktadır.

Neo-Liberal Mekânsal Politikaları Mega Projeleri Bağlamında Yeniden Düşünmek: Kanal İstanbul Örneği

Giriş

Neoliberalizm kavramı, küreselleşme ve kentleşme süreçleri ile başat olarak, kentsel gelişim ve mekânsal politikalar bağlamında geniş çapta tartışılan bir konu haline gelmiştir. Neoliberal politikalar, 1970'lerden itibaren Batı dünyasında yaygınlaşmış; ardından, 1980'ler ve 1990'lar boyunca küresel ölçekte benimsenmiştir. Bu politikalar, piyasa merkezli reformlar, özelleştirme, deregülasyon ve kamu hizmetlerinin ticarileştirilmesi gibi unsurları içermektedir. Kanal İstanbul Projesi, Türkiye'de neoliberal mekânsal politikaların somut bir örneği olarak dikkat çekmektedir. Bu proje, yalnızca Türkiye'de değil, aynı zamanda küresel neoliberal kentleşme politikalarının bir yansıması olarak da değerlendirilmiştir. Neil Brenner ve Nik Theodore'un çalışmalarında ifade edildiği gibi, neoliberal kentleşme bağlamında büyük altyapı projeleri, mega projeler ve kentsel yeniden yapılandırma girişimlerini içinde barındıran ve "neoliberal kentleşme" (neoliberal urbanization) olarak adlandırılan yeni bir mekânsal düzen ortaya çıkmıştır (Brenner & Theodore, 2002) Bu noktada, Kanal İstanbul Projesi, neoliberal kentleşmenin İstanbul gibi hızla büyüyen büyük kentler üzerindeki etkilerini incelemek için önemli bir örnek alan oluşturmaktadır. Öte yandan, Saskia Sassen'in küresel kentler teorisi (Sassen, 2014) ve Lefebvre'in mekânın yeniden üretimi kavramları da projenin İstanbul'un küresel kent statüsü ve kentsel mekânın dönüşümü üzerindeki etkilerini anlamak için önemli teorik çerçeveler sunmaktadır. Bu tür teorik yaklaşımlar, Kanal İstanbul gibi büyük ölçekli projelerin kentsel alanlar üzerindeki neoliberal etkilerini değerlendirmede kilit rol oynamaktadır. Alan yazında, İstanbul'un son yıllarda geçirdiği mekânsal dönüşüm süreçleri üzerine birçok çalışma bulunmaktadır. Ancak, Kanal İstanbul örneği çerçevesinde derinlemesine bir analiz eksikliği göze çarpmaktadır. Bu çalışma, Kanal İstanbul'un gelişiminde rol oynayan neoliberal mekânsal politikaların kapsamlı bir analizini sunarak, bu eğilimlerin kentsel yaşamın geleceği üzerindeki

* SBF Dergisi, kendi atıf tarzını uygular. Çalışmanızın bu atıf tarzına uygun olduğundan emin olmak için kılavuzumuzu inceleyiniz.

potansiyel etkilerini tespit etmeyi amaçlamaktadır. Bu çalışma, neoliberal mekânsal politikaların Kanal İstanbul projesi bağlamında nasıl şekillendiğini ve kentsel dönüşüm süreçleriyle nasıl etkileşime girdiğini analiz etmeyi amaçlamaktadır. İlk bölümde çalışmanın teorik çerçevesi ve kullanılan analiz yöntemleri açıklanarak neoliberalizmin kentsel mekân üzerindeki etkileri incelenmiş, bu politikaların küresel ve yerel ölçekte nasıl uygulandığı tartışılmıştır. Dünya çapında benzer ölçekli projeler ele alınarak Kanal İstanbul ile karşılaştırmalı bir perspektif sunulmuştur. İkinci bölümde, projenin, temel özellikleri, planlama süreci, kentsel mekân üzerindeki etkileri, uluslararası hukuk açısından ortaya konan yaklaşımlar, ekosistem ve kamu bütçesi üzerindeki etkileri ayrıntılı olarak incelenmiştir. Son olarak, yapılan analizler doğrultusunda elde edilen bulgular değerlendirilerek projenin geniş çaplı etkileri tartışılmış, genel bir çerçeve sunularak geleceğe yönelik çıkarımlar yapılmıştır.

1. Çalışmanın Kapsamı ve Yöntemi

Neoliberalizm, 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ekonomik ve siyasi bir paradigma olarak küresel ölçekte yaygınlaşmıştır. Bu yaklaşım, piyasa mekanizmalarını ve özel sektör girişimlerini ön plana çıkararak devletin ekonomideki rolünü en aza indirmeyi amaçlar. Mekânsal politikalar bağlamında neoliberal yaklaşımlar, kent planlaması ve kentsel gelişim süreçlerinde belirleyici bir rol oynamaktadır (Acar, 2017). Neoliberal politikalar, piyasa güçlerinin kentsel gelişimi yönlendirmesi gerektiğini savunur ve arz - talep dengesi, rekabet ve yatırım gibi piyasa mekanizması araçlarının kent planlamasında etkin olmasını öngörür. Devlete ait varlıkların ve hizmetlerin özel sektöre devredilmesi, neoliberal politikaların temel bileşenlerinden biridir. Bu, kamusal alanların, altyapı projelerinin ve sosyal hizmetlerin özel sektör tarafından yönetilmesi anlamına gelir (Bahçeci, 2017). Neoliberal kent politikaları, genellikle büyük ölçekli gayrimenkul projeleri, altyapı yatırımları ve turizm odaklı gelişmelerle özdeşleşen bir gelişim göstermektedir (Güzey, 2012). Bu bağlamda, kentler arası rekabetin artırılması ve uluslararası yatırımcıların çekilmesi ile kentlerin ekonomik değerinin artırılması amaçlanır (Sınmaz, 2023; Özalp & Sönmez, 2022; Yener Metin, 2020; Gediz Oral & Arpazlı Fazlılar, 2019; Çarıkçı, 2014; Erdönmez & Akı, 2005).

Mega projeler, son yıllarda bütün dünyada hızla yaygınlaşan büyük ölçekli kentsel dönüşüm projeleridir. Bu projeler genellikle neoliberal kent politikaları çerçevesinde hayata geçirilmekte ve kentlerin ekonomik, sosyal ve fiziksel yapısında önemli değişimlere yol açmaktadır (Çakır, 2023). Mega projeler ve neoliberal kent politikaları, kentlerin mekân ve toplumsal yapısında derin etkiler yaratabilmektedir. Yüksek gelir gruplarına yönelik lüks konutlar ve ticari alanlar,

düşük gelir gruplarının kent merkezlerinden dışlanmasına yol açabilmekte; kent içindeki mekânsal ayrışmayı artırarak ve toplumsal eşitsizlikleri pekiştirebilmektedir (Yolcu & Olcar, 2023; Yıldız, 2008). Yatırımın çekiciliği ve çekim noktası ilişkisi, kentlerin ekonomik büyümesini desteklerken, sosyal adalet ve katılımcı planlama yaklaşımlarının benimsenmesi toplumsal uyum ve sürdürülebilirlik hedefleri de göz önünde bulundurulmalıdır (Bahçeci, 2017)

Bu makalede, mega projelerinin mekan ve toplumsal yapı üzerindeki etkileri ile yatırım cazibesi ve çekim noktası ilişkisi ayrıntılı bir şekilde incelenecektir. Neoliberal mekânsal politikaların mega projeleri üzerinden yeniden değerlendirilmesi amaçlanarak, Kanal İstanbul Projesi'ni vak'a analizi olarak ele almaktadır. Araştırma, literatür taraması ve nitel analiz (Tümevarımsal Tematik Analiz, Karşılaştırmalı Vak'a Analizi) yöntemleriyle gerçekleştirilmiştir.

Tümevarımsal Tematik Analiz (Thematic Analysis) (Braun ve Clarke, 2006) kapsamında, çalışmada Kanal İstanbul'un ekonomik, sosyal ve çevresel etkileri üzerine toplanan ikincil veriler belirli temalar etrafında gruplandırılarak analiz edilmiştir (Guest, MacQueen & Namey, 2012). Karşılaştırmalı Vak'a Analizi (Comparative Case Study Analysis) kapsamında ise Kanal İstanbul'un neoliberal mekânsal politikalar bağlamında benzer mega projelerle karşılaştırıldığı belirtilmektedir. Bu durumda, farklı projelerin ortak noktaları ve farklılaşan yönleri belirlenerek bir karşılaştırmalı analiz yürütülmüştür. Bu çalışmada, neoliberal mekânsal politikalar çerçevesinde mega projelerin karşılaştırmalı analizi yapılmıştır. Kanal İstanbul Projesi, benzer uluslararası mega projelerle belirlenen kriterler doğrultusunda tablolar halinde karşılaştırılmıştır. Analiz kapsamında ekonomik, sosyal, çevresel ve mekânsal boyutlar ele alınmış, her bir kriter açısından proje belgeleri, resmi raporlar ve uzman görüşleri doğrultusunda içerik analizi yöntemi uygulanmıştır. Karşılaştırmalı analiz sürecinde, neoliberal mekânsal politikalarla örtüşen projeler belirlenmiş ve proje özellikleri, yatırım süreçleri, mekânsal dönüşüm etkileri ve toplumsal sonuçlar açısından tablolaştırılmıştır. Bu tablolar, Kanal İstanbul'un küresel mega projelerle benzerlik ve farklılıklarını ortaya koyarak, neoliberal kentleşme dinamikleriyle ilişkisini değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

1.1. Neo-Liberal Mekânsal Politikalar Üzerine

Bu bölümde neoliberalizm ve mekânsal politikalar teorik olarak incelenmiş, ardından dünya çapında benzer mega projelerle karşılaştırmalı bir analiz yapılmıştır. Kanal İstanbul'un ekonomik, sosyal ve çevresel etkileri, ilgili ikincil verilerin toplanması ve analizi yoluyla değerlendirilmiştir. Projenin neoliberal politikalarla nasıl örtüştüğü, proje belgeleri, resmi raporlar ve uzman

görüşleriyle desteklenen bir içerik analizi ile ortaya konulmuştur. Bu kapsamda, Kanal İstanbul'un neoliberal mekânsal politikaların somut bir örneği olup olmadığı ve bu politikalara getirdiği yenilikler tartışılmıştır.

Keynesçi "refah devleti" politikalarından vazgeçilerek neoliberal politikaların 1970'lerde kazandığı ivme hem kentin hem de kırsal mekânın sosyal yönlerini önemli ölçüde etkilemiştir. Kamu hizmetlerinin özelleştirilmesi, piyasaların serbestleştirilmesi ve ekonomik büyümenin sosyal refahın önüne geçmesi özellikleri ile tanınan bu politikalar, çoğu zaman marjinalleştirilmiş toplulukların arka plana itilmesine ve sosyoekonomik eşitsizliklerin şiddetlenmesine yol açmıştır. Neoliberal politikalar kentsel mekânları ve toplumsal dinamikleri önemli ölçüde etkilemiştir. Bu politikalar piyasa odaklı yaklaşımlara öncelik vermekte, kentsel alanları kapitalist dinamikler ve tüketim kültürü aracılığıyla yeniden biçimlendirmektedir. Büyük oranda neoliberalizmin etki alanı haline dönüşen kentsel mekânlarda yürütülen mekânsal politikalar sermayenin çevresinde biçimlenerek rekabetçi bir düzlemde yürütülmeye başlamıştır. Kamu gücü bu düzlemde sermayenin yönlendirdiği bir otoriteye dönüşerek bir anlamda neoliberal kentsel politikaları merkezileştirilmiş ve tam da bu noktada serbestliği, devlet etkisinden özgürleşmeyi ve yerelliği önceliediği iddia edilen neoliberal ilkelerle çelişir hale gelmiştir öte yandan, bu durum kentsel planlamanın temel kamu yararı ile bireysel çıkarların bağdaşmazlığını bir daha ortaya koymuştur. Kentsel ortamlarda neoliberalizm, kentleri ve yönetişimi yeniden biçimlendiren, genellikle soylulaştırmaya ve sosyal dışlanmaya yol açan yeniden yapılandırma süreçleri aracılığıyla kendini göstermektedir (Keleş, 2000; Radcliffe, 2005; Bahçeci, 2017; Hidalgo Dattwyler vd., 2018; Aksu ve Tutar, 2021).

Kentsel neoliberalizm, finansal piyasaların ve karmaşık sermaye biçimlerinin yaygınlaşması ile gelişen spekülatif hareketler sonucunda dünyanın ekonomik coğrafyası son derece değişken ve belirsiz bir hal almıştır (Brenner & Theodore, 2002; Harvey, 2005). Lefebvre (1991)'e göre kapitalizm genişlerken sanayileşmenin yerini artık kentleşme almakta ve itici güç olarak sanayileşmenin doğurduğu sistematik kentleşme artık döngüsel olarak sanayileşmeye yol açmaktadır. Küresel kentleşmeyi besleyen kentsel gayrimenkul gelişimi ve kentsel dönüşüm pratikleri neoliberalizmin kentteki sermayeyi yeniden üretmek için kullandığı önemli araçlar arasındadır. Neoliberal iktisat açısından bakıldığında, kentsel iktisadın temel yansıma alanlarından olan gayrimenkul sektörü; kentsel altyapının doğurduğu rantın Marksist kuram kapsamında "yeniden üretim" pratiği ile ilişkilendirilmektedir. Gayrimenkul ve ona ilişkin tüm altyapı yatırımları; bulunduğu kentin tarihselliği ile beraber oluşan sermaye fazlasının özel sektör tarafından emilmesini kırsal alanla kentsel alan arasındaki farkın giderek silikleştirilmesine olanak tanıyan kentleşme pratiklerine

yönlendirir. Sermaye birikiminde kentleşmenin oynadığı rol düşünüldüğünde kent hakkı bağlamında; kentin yeniden üretiminde o kentin sakinlerinin söz sahibi olması gerekmektedir (Harvey, 2013). Neoliberal politikaların en önemli sonuçlarından biri, konutun metalaştırılması ve kentsel alanların gayrimenkul spekülasyonu ve kâr maksimizasyonu için kullanılan alanlara dönüştürülmesi olmuştur. Neoliberal mekânsal üretim ideolojisi, kent hakkı gibi toplumsal talepleri benimseyerek gayrimenkul üretimini kapitalist birikim içinde meşrulaştıran neoliberalizm talepleri ile ele alan bir mekânsal üretim ideolojisi olarak tasvir edilmektedir (Hidalgo vd., 2018). Lefebvre (1991)'in de vurguladığı kapitalizmin varlığını sürdürebilmesi için "ayrıcalıklı araç" olan kentsel mekana bağımlı olduğu tezi, neoliberal politikalarla kentteki mekânın yeniden üretilmesini doğrulamakta ve kapitalizmin kendini yeniden üretmesi bağlamında ele alındığında, kentsel mekanların neoliberal politikalar için de vazgeçilemez bir alan sunduğu anlaşılmaktadır (Harvey, 2007; Lefebvre, 1991). Kentsel mekanlardaki neoliberal kentleşme ve gelişme politikalarının sıklıkla kentsel dönüşüm projeleri ve büyük ölçekli kentsel projeler üzerinden uygulamaya koyduğu sermayenin yeniden birikim aracı olarak kurgulandığı bilinmektedir (Brenner, 2000; He & Wu, 2009; Bahçeci, 2017; Özalp, 2017).

Günay (2010) ise neoliberal kentleşmeyi, kentsel pazarlama ve kentsel rant bağlamında kavramsallaştırmak kamusal fonların özelleştirilmesi yaklaşımı ile mega projeleri politika alanı çerçevesinde ele almaktadır. 1980'lerden bu yana, neoliberal kentsel politikaların tüm piyasa ekonomilerinde olduğu gibi Türkiye'de de kentleşme sürecindeki sosyal dinamikler ve konut politikaları üzerinde büyük bir etkisi olmuştur. Kentsel yeniden geliştirme girişimleri ve sosyal konutların özelleştirilmesi bu politikaların bir sonucu olarak ortaya çıkmış ve genellikle düşük gelirli ve göçmen topluluklara zarar vermiştir (Erman, 2015). 2000'li yıllardan bu yana İstanbul'da devlet öncülüğünde soylulaştırmanın sıklığı artmış, tarihi mahalleler restorasyon ve yeniden canlandırma girişimleriyle hayata döndürülmüştür (Can, 2013). İnşaat sektörü sermaye birikimi için bir araç haline gelmiş, finansal kazancı halkın yeni evler için yer seçme arzusunun önüne koymuştur (Gürbüz vd., 2023). Yoksulluğun artan yaygınlığına yanıt olarak, yoksullar için konut politikalarına değiştirilmiş yöntemleri dahil eden ve düşük gelirli yerleşim bölgeleri için müdahale yöntemlerini değiştiren yeni kentsel ve sosyal politikalar oluşturulmuştur (Bülbül Akın & Türkün, 2019). Kentsel alanlar bu neoliberal politikaların bir sonucu olarak değişmiş, göçmenlerin yaşamlarını, mahalle dinamiklerini ve kimliklerini etkilemiştir (Erman, 2015).

1.2. Seçilmiş Kentsel Mega Projelerin Analizi

Kentsel mega projeler, genellikle büyük ölçekli ve geniş kapsamlı altyapı veya yapı projelerini anlatmaktadır (Çakır, 2023). Bu projeler, bir kentin fiziksel, ekonomik ve sosyal yapısını büyük ölçüde değiştirebilme potansiyeli taşıyan büyük finansal yatırımlar ve uzun vadeli planlı çalışmalar gerektiren projelerdir (Kızılay & Zorlu, 2020). Kentlerin yeniden biçimlenmesinde; fiziksel ve sosyal yapısının dönüşümünde önemli bir rol oynayan bu projelerin planlanması ve uygulanması sürecinde sosyal, ekonomik, çevresel etkilerinin dikkatlice değerlendirilmesi gerekmektedir (Ertaş & Bayındır, 2020). Mega projeler, kentsel alanların yeniden düzenlenmesi, eski ve yıpranmış bölgelerin modernize edilmesi ve yeni iş ve yaşam alanlarının oluşturulması gibi çeşitli stratejileri içerir ve genellikle büyük mali yatırımlar ve uzun vadeli planlama çalışmaları gerektirir (Karaaslan & Tuncer, 2010). Bununla birlikte, mega kentsel projeler, sosyal ve ekonomik eşitsizlikleri de derinleştirebilir. Genellikle yüksek gelirli grupları hedef alan bu projeler, düşük gelirli toplulukların yerinden edilmesine ve sosyal dokunun bozulmasına yol açabilmektedir (Akalın, 2016). Ayrıca, bu projelerin çevresel etkileri de dikkate değerdir; büyük ölçekli inşaatlar doğal alanların tahrip olmasına ve çevresel kaynakların aşırı kullanımına neden olabilir. Sonuç olarak, mega kentsel projelerin mekânsal politikalardaki yeri, ekonomik kalkınma ve modernizasyon hedefleri ile sosyal adalet ve çevresel sürdürülebilirlik arasındaki dengeyi bulma çabasını yansıtmaktadır (Koç, 2023). Kentsel mega-projeler, neoliberal mekânsal politikalar çerçevesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu projeler, genellikle büyük ölçekli altyapı projeleri, gökdelenler, alışveriş merkezleri, konutları ve diğer kentsel dönüşüm projelerini kapsamaktadır (Penbecioğlu, 2013). Kentsel mega-projeler, ekonomik büyümeyi özendirmek ve kenti küresel ekonomide rekabetçi hale getirmek amacıyla gerçekleştirilmektedir. Bu projeler, genellikle özel sektör yatırımları ile finanse edilir ve kamusal ve özel kuruluşlar arasındaki ortaklıklar şeklinde yürütülmektedir (Gül Kır & Kösekahyaoğlu, 2023). Neoliberal politikalar, kent merkezlerinde ve değerli arazilerde kentsel dönüşümü özendirebilmektedir ve bu dönüşüm, eski ve düşük gelirli mahallelerin yıkılması ve yerlerine yüksek gelirli konutlar, iş yerleri ve ticaret alanlarının inşa edilmesiyle gerçekleşmektedir. Neoliberalizm, kamu hizmetlerinin ve alanlarının özelleştirilmesini desteklemektedir. Bu bağlamda, mega-projeler genellikle kamu arazilerinin özel sektöre devredilmesi ile hayata geçirilmektedir. Bu durum, kamuya açık alanların azalmasına ve sosyal eşitsizliklerin artmasına yol açabilmektedir (Öktem, 2011).

Neoliberal mekânsal politikalar, kentler arasında rekabeti artırır ve bu da genellikle kentsel eşitsizliklerin derinleşmesine neden olur. Mega-projeler, genellikle belirli bölgelerde yoğunlaşarak kent içindeki ekonomik ve sosyal farklılıkları pekiştirir (Karadağ & Durukan, 2022). Kentsel mega-projelerin

neoliberal politikalar, ekonomik büyüme ve kentsel yenilenme vaat ederken, aynı zamanda sosyal ve çevresel maliyetler de yaratabilir (Çakır, 2023). Neoliberal mekânsal politikalar, kentler arasındaki ekonomik rekabeti artırmak amacıyla kentsel alanlarda önemli değişikliklere yol açmıştır. Bu değişiklikler ve çatışmalar, kentlerin hem ekonomik, hem de sosyal dokularını etkilemiştir (Bahçeci, 2017). İstanbul, Tarlabaşı örneğinde olduğu gibi neoliberal politikalar doğrultusunda kentsel dönüşüm projeleri hız kazanmış ve Tarlabaşı gibi bölgelerde (gentrifikasyon) bir soylulaştırma süreci yaşanmıştır ve eski yapılar yıkılarak, yerine lüks konutlar inşa edilmiş, bu da düşük gelirli ailelerin bölgeden ayrılmasına yol açmıştır (Yiğit, 2011). Benzer şekilde 2016 Olimpiyatları için Rio de Janeiro'da gerçekleştirilen mega projeler, kentte büyük altyapı değişikliklerine yol açmıştır. Ancak, bu projeler nedeniyle yerel halkın zorla evlerinden çıkarılması ve evsiz kalması gibi sosyal sorunlar ortaya çıkmıştır. Bu örnekler, neoliberal politikaların kentlerin mekânsal yapısında nasıl değişimlere ve çatışmalara yol açtığını göstermektedir (Alada, vd., 1972). Neoliberal politikaların kentlerin mekânsal yapısında ne gibi değişimlere ve çatışmalara yol açtığını daha geniş bir perspektifle ele alındığında bu politikaların kentlerin ekonomik, sosyal ve fiziksel yapıları üzerinde derin etkileri olduğu söylenmektedir. Bu durum, genellikle büyük çaplı kentsel dönüşüm projeleri, özelleştirme uygulamaları, gayrimenkul spekülasyonları ve yüksek gelir gruplarına yönelik lüks konut projelerinin yaygınlaşması şeklinde kendini göstermektedir (Karadağ & Durukan, 2022).

Kanal İstanbul Projesi, büyük ölçekli altyapı yatırımları ve kentsel dönüşüm projeleri ile bu politikaların Türkiye'deki yansımasını gösterir (Dalbay, 2019). Proje, İstanbul Boğazı'ndaki gemi trafiğini hafifletmek, yeni bir su yolu yaratmak ve çevresinde yeni yerleşim alanları oluşturmak amacıyla tasarlanmıştır. Bu süreç, devletin büyük bir altyapı yatırımına öncülük ettiği, ancak aynı zamanda özel sektörün projeye dahil olduğu ve ekonomik fırsatlar yaratmayı amaçladığı bir modeli temsil eder. Hong Kong'daki Victoria Harbour genişletme projeleri ve Çin'in çeşitli bölgelerinde gerçekleştirilen mega altyapı projeleri, Kanal İstanbul Projesi'ne benzer neoliberal mekânsal politikaların örnekleridir (Kutluk, 2018). Hong Kong'da devlet, büyük ölçekli arazi geri kazanım projeleri ile yeni iş merkezleri ve konut alanları yaratmayı amaçlamış ve bu süreçte özel sektör yatırımlarını özendirmiştir. Benzer şekilde, Çin'de Pekin-Tianjin-Hebei bütünleşmesi gibi projeler, kentlerin ekonomik ve mekânsal olarak yeniden yapılandırılmasını ve büyük altyapı yatırımları ile ekonomik büyümeyi amaçlamıştır. Her iki örnek de devletin büyük projeleri başlatarak özel sektör katılımını teşvik ettiği ve neoliberal ekonomik büyüme stratejilerinin uygulandığı örneklerdir (Gökten, 2015) Dubai'deki Palm Jumeirah ve Suudi Arabistan'daki NEOM City projeleri de Kanal İstanbul Projesi ile benzer neoliberal mekânsal politikaların örnekleridir. Palm Jumeirah, Dubai'nin turizm

ve gayrimenkul sektörlerini canlandırmak amacıyla tasarlanmış büyük bir arazi doldurma projesidir. Proje, devletin öncülüğünde gerçekleşmiş, ancak büyük ölçüde özel sektör yatırımları ve uluslararası sermaye ile finanse edilmiştir. Benzer şekilde, Suudi Arabistan'ın NEOM City projesi, geleceğin kenti olarak tasarlanmış ve ekonomik çeşitliliği artırmak amacıyla büyük bir devlet yatırımı olarak planlanmıştır (Demirtaş-milz, 2015). Bu projeler, devletin büyük ölçekli altyapı yatırımları ve özel sektörün yoğun katılımı ile neoliberal politikaların mekânsal örneklerini sunmaktadır. Kanal İstanbul Projesi, yukarıdaki dünya örnekleri ile karşılaştırıldığında, neoliberal mekânsal politikaların bir parçası olarak değerlendirilebilir. Proje, ekonomik büyümeyi ve uluslararası ticareti özendirmeyi amaçlarken, aynı zamanda yeni yerleşim ve ticaret alanları yaratmayı da amaçlamaktadır. Bu süreçte, devletin büyük ölçekli altyapı yatırımlarını yönlendirmesi, ancak özel sektör katılımını özendirmesi, projenin neoliberal politikalar çerçevesinde biçimlendiğini göstermektedir. Ekonomik fırsatlar yaratma, özel sektör yatırımlarını çekme ve büyük projelerle ekonomik kalkınmayı amaçlama, Kanal İstanbul Projesi'nin neoliberal mekânsal politikaların somut bir örneği olduğunu kanıtlamaktadır (Dağ & Çelik, 2018) (Tablo 1).

Tablo 1 Mega Proje Örneklerinin Karşılaştırılması

Kriter	Kanal İstanbul	Mega Proje 1 (Palm Jumeirah)	Mega Proje 2 (NEOM City)
Ekonomik Etkiler	Uluslararası ticareti artırma, yeni iş ve yatırım alanları yaratma, gayrimenkul piyasasında değer artışı sağlama	Turizmi canlandırma, lüks konut ve otel yatırımları ile ekonomiyi çeşitlendirme	Ekonomik çeşitliliği artırma, teknoloji ve inovasyon merkezleri ile küresel yatırım çekme.
Sosyal Etkiler	Nüfus yoğunluğunu artırma, mevcut mahallelerin dönüşümü ve sosyal yapının değişmesi, düşük gelirli grupların yer değiştirme riski	Sosyal sınıflar arası ayrışma, yerel halkın projeye erişiminin sınırlı olması	Yeni bir yaşam alanı oluşturma, ancak yerel halkın katılımının sınırlı olması
Çevresel Sonuçlar	Su kaynaklarına ve ekosisteme olumsuz etkiler, doğal yaşam alanlarının kaybı, iklim değişikliğiyle ilişkili riskler	Deniz ekosistemine zarar verme, kıyı erozyonu riski, sürdürülebilirlik kaygıları	Doğal alanların yapay şekilde yeniden düzenlenmesi, enerji tüketimi ve karbon ayak izi ile ilgili belirsizlikler
Yatırım Modeli	Devlet öncülüğünde büyük altyapı yatırımları, ancak özel sektörün katılımı teşvik ediliyor	Devlet desteği ile özel sektör finansmanı, uluslararası yatırımcıların yoğun ilgisi	Devlet destekli mega proje, uluslararası ve özel sektör yatırımlarına açık yapı

Kanal İstanbul ve iki farklı mega proje (Palm Jumeirah & NEOM City) üzerinden ekonomik, sosyal, çevresel etkiler ile yatırım modellerini karşılaştırılmaktadır. Kanal İstanbul'un uluslararası ticareti artırma ve gayrimenkul piyasasını canlandırma amacı öne çıkarken, Palm Jumeirah daha çok turizm ve lüks konut yatırımlarıyla ekonomik çeşitliliğe katkı sağlamaktadır. Sosyal açıdan değerlendirildiğinde, Kanal İstanbul'un nüfus yoğunluğunu artırarak var olan mahallelerin dönüşümüne ve düşük gelirli grupların yer değiştirme riskine yol açabileceği görülmektedir. Benzer şekilde, Palm Jumeirah ve diğer mega proje de sosyal sınıflar arasında ayrışmayı ve yerel halkın projelere sınırlı erişimini beraberinde getirmiştir. Çevresel etkiler açısından, Kanal İstanbul'un su kaynakları ve doğal ekosistem üzerinde ciddi olumsuzluklar yaratabileceği, Palm Jumeirah'ın ise deniz ekosistemine zarar vererek kıyı erozyonu riski taşıdığı görülmektedir. Diğer mega proje ise doğal alanları yapay şekilde düzenleyerek karbon ayak izi ve enerji tüketimi açısından belirsizlikler taşımaktadır. Yatırım modelleri incelendiğinde, Kanal İstanbul'un devlet öncülüğünde gerçekleşen büyük bir altyapı projesi olduğu ancak özel sektör yatırımlarının özendirildiği, diğer iki projenin ise uluslararası yatırımcıların daha aktif rol aldığı devlet destekli mega projeler olduğu görülmektedir. Bu karşılaştırma, mega projelerin ekonomik fırsatlar sunarken sosyal ve çevresel riskler taşıdığını ve yatırım modellerinin proje başarısında belirleyici bir rol oynadığını göstermektedir (Tablo 1).

Bu tür politikaların sonucu olarak, kentsel mekânın kullanımı ve erişilebilirliği üzerinde önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Özellikle, kentsel dönüşüm projeleri nedeniyle yerinden edilen insanlar, yeni yerleşim alanlarına uyum sağlamakta zorlanmakta ve sosyal bağlarını kaybetmektedir. Ayrıca, kamusal alanların ticarileşmesi ve özel mülkiyetin artması, kent halkının kamusal hizmetlere erişimini kısıtlamakta ve toplumsal gerilimleri artırmaktadır (Yontar & Çağlıcan, 2019). Sonuç olarak, neoliberal politikalar kentlerin mekânsal yapısında hem fiziki, hem de sosyal boyutlarda köklü değişimlere neden olmakta ve bu değişimler çeşitli çatışmaları da beraberinde getirmektedir. Bu süreçler, kent planlamacıları ve politika yapıcılar için önemli zorluklar teşkil etmekte ve daha kapsayıcı ve adil kentsel politikaların geliştirilmesini gerektirmektedir (Karadağ & Durukan, 2022).

2. Kanal İstanbul Projesi

Kanal İstanbul Projesi[1], Türkiye'nin İstanbul kentinde planlanan büyük çaplı bir altyapı projesidir ve mekânsal, siyasal ve sosyal boyutlarıyla önemli tartışmalara yol açmıştır. İstanbul Boğazı'nın günümüzdeki deniz trafiğini hafifletmek amacıyla tasarlanmış olan proje, Karadeniz ile Marmara Denizi arasında yapay bir su yolu oluşturmayı amaçlamaktadır (Akkaya, 2015). Projenin etrafında gelişecek olan yeni yerleşim alanları, İstanbul'un kent planlamasında yeni bir aks oluşturması doğrultusunda kentin var olan kentsel yoğunluğunu dengelemeyi amaçlamaktadır (Sürücü & Çakır Kıasıf, 2022). Ancak, bu mekânsal değişimler, doğal ekosistemler üzerinde olumsuz etkiler yaratabileceği için çevre koruma örgütleri tarafından eleştirilmektedir (Şengün, 2015). Proje siyasal açıdan Türkiye'nin ulusal ve uluslararası siyasetinde önemli bir rol oynamaktadır. Projeyi savunanların projenin Türkiye'nin stratejik konumunu güçlendirmeyi ve uluslararası deniz ticaretinde söz sahibi olmayı amaçladığını savunmaktadırlar (Doğan & Sertkaya Doğan, 2022). Projenin tamamlanmasıyla birlikte, Türkiye'nin Karadeniz'deki üstünlüğünün artacak olması ve Rusya gibi diğer bölge ülkeleriyle ilişkilerde yeni dinamikler ortaya çıkması öngörülmüştür (Kain & Asal, 2023). Kanal İstanbul Projesi'nin sosyal boyutu da oldukça geniş kapsamlıdır. Proje, yeni istihdam olanakları yaratarak bölgedeki işsizlik oranını düşürmeyi amaçlamaktadır. Ancak, bu değişimler, bugünkü yerleşim yerlerinde yaşayan insanlar üzerinde olumsuz etkiler yaratabilir. Zorunlu göçler, mülkiyet hakları ve sosyal adalet konularında ciddi tartışmalar gündeme gelmiştir. Projenin hayata geçmesiyle birlikte, sosyal dokunun nasıl etkileneceği ve yerel halkın nasıl uyum sağlayacağı önemli bir sorundur (Özkan, 2019).

Proje, İstanbul Boğazı'nın yükünü hafifletecek yeni bir su yolu oluşturarak, deniz ticaretini artırmayı amaçlamaktadır. Bu durum, transit geçişlerden elde edilecek gelirler ve yaratılacak yeni ticaret olanakları açısından ekonomik yararlar sağlayabilir. Ayrıca, inşa sürecinde yaratılacak istihdam olanakları ve altyapı yatırımları, kısa vadede ekonomik canlanma yaratabilir (Karataş, 2021). Ancak, projenin yüksek maliyeti ve finansman kaynakları

1 Kanal İstanbul Projesi kapsamında, Küçükçekmece Gölü - Sazlıdere Barajı - Terkos Doğusunu takip eden Kanal Koridorunun yaklaşık 6.149 m'lik kısmı İstanbul ili, Küçükçekmece ilçesi sınırları içerisinde, yaklaşık 3.189 m'lik kısmı İstanbul ili, Avcılar ilçesi sınırları içerisinde, yaklaşık 6.061 m'lik kısmı İstanbul ili, Başakşehir ilçesi sınırları içerisinde ve kalan yaklaşık 27.383 m'lik kısmı ise İstanbul ili, Arnavutköy ilçesi sınırları içerisinde yer almaktadır. İstanbul Projesinin güzergâhına ilişkin olarak tahmini taşınmazların sorgusu yazarlar tarafından TKGM parsel sorgu üzerinden yapılmıştır. Küçükçekmece gölünün çevresinde karşılıklı olarak Küçükçekmece ve Avcılar ilçelerinde üniversite kampüsü ve Firuzköy'de, Halkalı'da tarla ağırlıkta olmak üzere arsa niteliğinde de bulunan taşınmazlar olduğu tespit edilmiştir.

konusunda belirsizlikler, ekonomik sürdürülebilirlik ve kamu maliyesi açısından endişelere yol açmaktadır. Proje maliyetinin 15 milyar dolar civarında olması beklenmektedir ve bu durum, kamu borcunu artırabilir. Ekonomik etkilerin analizi için, fayda- maliyet analizleri ve ekonomik modellemeler kullanılmakta; sosyal etkilerin analizi için, sosyo-ekonomik araştırmalar ve yerel halkla yapılan anketler değerlendirilmektedir. Çevresel etkilerin analizi için ise, çevresel etki değerlendirme raporları (ÇED), ekosistem modelleri ve çevre bilimleri alanında yapılan çalışmalar referans alınmaktadır. Bu verilerin toplu olarak değerlendirilmesi, Kanal İstanbul Projesi'nin çok boyutlu etkilerini kapsamlı bir biçimde ortaya koymayı amaçlamaktadır (Karayılmazlar & İşler, 2019). Projenin başarısı hem teknik hem de sosyal açıdan dengeli bir şekilde yönetilmesine bağlı olacaktır (Fidan, 2015). Kanal İstanbul Projesi'nin neoliberal politikalar çerçevesinde değerlendirilmesi, proje üzerinden ekonomik, politik ve sosyal dinamiklerin anlaşılmasını sağlamaktadır. Kanal İstanbul Projesi de bu çerçevede değerlendirilebilir. Kanal İstanbul Projesi, İstanbul'un küresel bir finans ve ticaret merkezi olma hedefini güçlendirmeyi amaçlayan büyük bir altyapı yatırımıdır. Neoliberal politikalar, büyük çaplı altyapı projelerini genellikle özel sektör yatırımları ve kamu sektörü ve özel sektör ortaklıkları üzerinden finanse etmektedir (Harvey, 2005). Kanal İstanbul Projesi de büyük ölçüde özel sektör katılımını özendirmektedir. Proje kapsamında yer alan yeni konut alanları, ticaret merkezleri ve lojistik bölgeler, özel sermaye yatırımlarını yöreye çekmeyi amaçlamaktadır. Bu durum, sermaye birikimi süreçlerini hızlandırmakta ve ekonomik büyümeyi özendirmektedir. Ancak, bu tür projeler genellikle sosyal eşitsizlikleri artırabilir ve düşük gelirli kesimlerin yerlerinden edilmesine yol açabilir (Smith, 2002).

2.1. Uluslararası Hukuk Açısından Kanal İstanbul

İnsan eliyle iki denizi birleştirmek üzere inşa edilen kanallar ilgili devletin mutlak egemenlik alanı çerçevesinde kendi kara toprakları niteliğinde ele alınmaktadır (Pazarcı, 2005). 2011 yılında kamuoyuna açıklanan Kanal İstanbul projesinin çevresel etki değerlendirmesi için 2020 yılında hazırlanan ve "ÇED olumlu" kararı verilen nihai raporda projenin bölgedeki ekosistem, su kaynakları ve doğal yaşam üzerinde oluşabilecek etkilerinin yönetilebileceği ortaya konmuştur (Anonim, 2025a; Anonim, 2020). Aynı raporda, Montrö Türk Boğazları Sözleşmesi'nin 1930'lu yılların koşullarına uygun olarak düzenlendiği ve o yıllarda yılda, yaklaşık 3000 kadar geminin Türk Boğazlarından geçtiğini, ancak bugün bu sayının 50000'lere ulaştığı ve giderek artmakta olduğu belirtilerek, bu durumun Boğazlar üzerinde bir baskı ve tehdit unsuru yarattığı, dolayısıyla da yeni bir kanal ile söz konusu yükün hafifletilmesinin ve daha güvenli hale getirilmesinin amaçlandığı belirtilmektedir (Anonim, 2020). Söz

konusu amaçların yerine getirilmesi; günümüzdeki boğaz trafiğinin yeni yapılacak kanala yönlendirilmesi ile mümkün olabilecektir ki, bu durumu meşru kılacak hukuki bir zemin bulunmamaktadır. Zira Boğazlar'daki ulaşım özgürlüğünü kısıtlamak Montrö Türk Boğazları Sözleşmesi'ne aykırı[2] bir durum doğurmaktadır. Kaya (2022), İstanbul Boğazı'ndan geçen tanker ve gemi sayılarının esasında doğrusal bir artış göstermediğini ve ticaret gemileri için daha fazla ücret ödeyerek Marmara Denizi'ni geçmenin çekici olmayacağını, bunun yerine Montrö Sözleşmesi'nin yeniden gözden geçirilerek alınan harç ve vergilerin gerçekçi oranlara getirilmesinin ve gemi trafiğini azaltmak için başkaca boru hatları üzerine yatırım yapılmasının Türkiye için daha az maliyetli olacağını belirtmektedir (Kaya, 2022).

Kanal İstanbul Projesi, Türk Boğazlarından geçen güzergâhın yerine geçebilecek potansiyel bir proje olarak çeşitli disiplinler tarafından bilimsel araştırmalara konu edilen projeye, yasal çerçevesinden Çevre ve Kent Hukuku açısından doğuracağı sonuçlara kadar geniş bir perspektiften bakılması gerekmektedir. UNESCO'nun insanlığın ortak mirasının bir parçası olarak kabul ettiği Türk Boğazlarından geçen gemi sayısının artması nedeniyle Boğazlar'da daha fazla potansiyel tehlike bulunmaktadır (Öğüt, 2014). Türkiye'nin de taraf olduğu Montrö rejiminin ihlal edilip edilmeyeceği ve önerilen kanalı yöneten yasal çerçevenin nasıl oluşturulacağı önemli tartışma konuları arasındadır.

Kanal İstanbul Projesi, Küçükçekmece-Hadımköy aksını güçlendirmeyi ve Karadeniz'e doğru genişletmeyi amaçlamaktadır. Buna ek olarak, kuzeydeki Havalimanı ile birleşerek, bölge Karadeniz kıyısı boyunca yeni toplulukların gelişimine hazır hale gelecektir. Böylece kentin Marmara Denizi'ne paralel doğu-batı yönünde açık doğrusal bir şema üzerinde kuzeye doğru eklemlenerek gelişen tarihsel büyüme örüntüsü yerine, kuzey-güney akslarının güçlendiği, yer yer birleşerek kuzeye doğru büyük kentsel lekeler oluşturan ve Karadeniz kıyısındaki gelişmeleri hızlandıran yeni bir büyüme örüntüsünün ortaya çıkacağı öngörülmektedir (WWF, 2018,). Bu yoğunlaşmanın merkezi, eğer inşa edilirse, Boğaz ile Kanal arasındaki "ada" olacaktır; kanal üzerinde inşa edilecek doğu-batı köprülerinin sayısının artması, maliyet artışlarına yol açacak ve kentin çevresiyle bütünleşmesini engelleyecektir. Kanal İstanbul Projesi, diğer önemli kanallar gibi küresel ticaret için yaşamsal bir su yolu olarak tanımlanmaktadır. Kanalın hukuki statüsü sadece Türkiye'yi değil, aynı zamanda uluslararası deniz

2 Montrö Sözleşmesi'nin 2. Maddesinde "Barış zamanında, ticaret gemileri, gündüz ve gece, bayrak ve yük ne olursa olsun, …., hiçbir işlem (formalite) olmaksızın, Boğazlardan geçiş ve gidiş-geliş (ulaşım) tam özgürlüğünden yararlanacaklardır…" ve 28. Maddesinde "Bununla birlikte, işbu Sözleşmenin 1. maddesinde doğrulanan geçiş ve gidişgeliş (ulaşım) özgürlüğü ilkesinin sonsuz bir süresi olacaktır" denilmektedir.

taşımacılığını ve ticareti de etkileyecektir. Bu durumun doğurduğu stratejik önemle Kanal İstanbul Projesi'nin etkin bir şekilde yönetilmesi ve işletilmesi için uluslararası hukukla uyumlu ve seyir güvenliğinin ve çevrenin korunmasının sağlanması için sağlam bir düzenleyici yasal çerçeve oluşturulmasının önemi vurgulanmaktadır (Karataş, 2021).

Türkiye'nin Kanal İstanbul Projesi'ni kendi ülke topraklarında inşa etmesinde hukuken bir engel bulunmamakla beraber, Kanal İstanbul Projesi'ni Türk Boğazlarından bağımsız düşünmek Uluslararası Hukuk açısından mümkün görünmemektedir. Türk Boğazları'nın rejiminin tabi olduğu uluslararası bir sözleşme bulunmaktadır. Dolayısıyla, yapılması planlanan proje için de boğazlardan geçişi düzenleyen Montrö Sözleşmesi'ne aykırı olmayacak ve varlığının tartışılmasına yol açmayacak bir biçimde uluslararası geçiş rejimini düzenleyecek yeni bir sözleşmenin varlığı gerekecektir. Uygulanması olası rejim bağlamında Kanal'dan geçecek gemilerin tonajı, türü, kılavuzluk sorunu, geçiş ücreti alınıp alınmayacağı, statüsünün ne olacağı gibi konular önem taşımaktadır. Bu çerçevede uluslararası topluluğun geleceğe ilişkin öngörüsüne başvurulmadan böyle bir projenin hayata geçirilmesi zarar doğurucu nitelikte olabilir. Öte yandan, çevreye vermesi olası zararın, olumsuz etkinin ve geri dönülemez yok oluşların yaşanması; sürdürülebilirliğin, yeşil mutabakatın gündemi oluşturduğu 21. Yüzyılın temalarıyla da çelişki içindedir.

2.2. Çevresel ve Mali Etkileri

Kanal İstanbul projesinin çevresel ve mali etkileri, literatürde ekolojik sürdürülebilirlik ve kamu maliyesi açısından önemli tartışmalara konu olmaktadır. Çevresel boyutta, proje özellikle su kaynakları, biyolojik çeşitlilik ve ekosistem dengesi üzerinde ciddi tehditler yaratabilecek niteliktedir. TÜBİTAK-MAM (2019) raporlarında, projenin su havzalarına olumsuz etkileri vurgulanarak, Sazlıdere Barajı'nın devre dışı kalmasının İstanbul'un su kaynaklarını daha da kırılgan hale getireceği belirtilmiştir. Ayrıca, Küçük & Gülersoy (2021) çalışmasında, projenin Karadeniz ve Marmara Denizi arasındaki su dengesini bozarak oksijen düzeylerinde azalmaya ve deniz ekosisteminde bozulmalara yol açabileceği belirtilmiştir. Bu durum, İstanbul'un kıyı ekosistemleri ve balıkçılık faaliyetleri açısından geri dönülmez sonuçlar doğurabilir. Harvey (2005)'in neoliberal kentleşme bağlamındaki sermaye birikim süreçlerine ilişkin değerlendirmeleri, Kanal İstanbul'un da finansal spekülasyon ve gayrimenkul piyasasındaki değer artışına dayalı bir dönüşüm stratejisinin parçası olduğunu göstermektedir. Eraydın & Taşan-Kok (2017) ise Türkiye'de büyük ölçekli kentsel projelerin kamu kaynaklarının özelleştirilmesi ve rant ekonomisi üzerinden biçimlendiğini belirtmiştir. Kanal İstanbul'un da

benzer şekilde, kamusal altyapı yatırımının özel sektör eliyle finanse edilmesini öngörmekte ve kentsel arazi piyasasında büyük değer artışlarına yol açarak sosyal konut politikalarına dolaylı bir baskı yaratması beklenmektedir. Kentsel mekânın finansallaşması sürecinde, sosyal konut projelerine ayrılan ödeneklerin azalması ve düşük gelir gruplarının konuta erişiminin zorlaşması gibi olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir (Sassen, 2014). Bu bağlamda, Kanal İstanbul'un çevresel ve mali etkileri, yalnızca ekosistem üzerindeki bozulma ile sınırlı kalmayıp, kent mekânının sosyal adalet ve erişilebilirlik bağlamında dönüşümünü de içerecektir.

Kentsel mekânın finansallaşması sürecinde sosyal konut projelerine ayrılan ödeneklerin azalması ve düşük gelir gruplarının konuta erişiminin zorlaşması, farklı boyutta çeşitli olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir. Bu sürecin etkileri yalnızca bütçe kısıtlamaları ile sınırlı kalmakta; konut piyasasının spekülatif yatırımlara açılması, kiraların hızla yükselmesi, dezavantajlı grupların kentsel dönüşüm projeleriyle yerinden edilmesi ve mekânsal eşitsizliklerin derinleşmesi gibi dinamikleri de içermektedir. Öncelikle, artan spekülatif yatırımlar ve konut piyasasının finansallaşması, düşük ve orta gelir gruplarının konut edinimini zorlaştırmaktadır. Özellikle büyük altyapı projelerinin çevresinde gayrimenkul fiyatlarının hızla yükselmesi, bu bölgelerde yaşayan nüfusun yer değiştirmesine yol açmaktadır (Aalbers, 2016). Londra'da Docklands bölgesinde yürütülen büyük ölçekli projeler sonucunda konut fiyatları yükselmiş, yerel halkın önemli bir kısmı bölgeden taşınmak zorunda kalmıştır (Watt, 2013). Benzer şekilde, İstanbul'da Kanal İstanbul projesinin planlanan güzergâhı boyunca arazi fiyatlarının hızla arttığı ve bu durumun sosyal konut politikalarını olumsuz yönde etkileyebileceği belirtilmektedir (Öktem, 2020).

Bununla birlikte, kentsel dönüşüm projelerinin piyasa odaklı hale gelmesi, dar gelirli ailelerin barınma hakkını tehdit etmektedir. Türkiye'de Sulukule ve Tarlabaşı gibi bölgelerde yapılan kentsel dönüşüm projelerinde, yerinden edilen düşük gelirli grupların dönüşüm sonrasında eski yerlerine geri dönemediği gözlemlenmiştir (Uzun, 2018). Bu süreç, "mülksüzleştirme yoluyla birikim" (Harvey, 2003) kavramıyla açıklanabilir ve devletin sosyal konut üretimine daha az kaynak ayırarak piyasa aktörlerine alan açmasıyla ilişkilendirilebilir. Ayrıca, kira fiyatlarındaki artışlar, düşük gelir gruplarını daha uzak bölgelere taşınmaya zorlamaktadır. Özellikle küresel kentlerde büyük ölçekli projeler sonrasında konut fiyatlarının artması, kent merkezindeki düşük ve orta gelir gruplarının kent çeperlerine itilmesine neden olmaktadır. Barselona'da 2000'li yıllarda yaşanan turizm odaklı dönüşüm süreci, konut fiyatlarının hızla artmasına yol açmış ve yerel halkın önemli bir kısmı daha düşük maliyetli konut bulabilmek için kent merkezinden ayrılmak zorunda kalmıştır (García-Lamarca & Kaika, 2016). Benzer bir süreç, İstanbul'da da gözlemlenmekte olup, yeni büyük ölçekli

projelerin çevresinde konut fiyatlarının yükselmesi nedeniyle dar gelirli kesimler kentin daha dış bölgelerine göç etmek zorunda kalmaktadır (Bartu Candan & Kolluoğlu, 2008). Son olarak, kamu kaynaklarının büyük altyapı projelerine yönlendirilmesi, sosyal konut üretimini doğrudan etkilemektedir. Özellikle neoliberal politikaların yaygın olduğu ülkelerde, devletin konut politikalarındaki rolü giderek azalmakta ve özel sektörün öncülüğünde yürütülen lüks konut projeleri özendirilmektedir (Rolnik, 2013). Türkiye'de de Kanal İstanbul gibi mega projeler büyük ölçekli ödemeler gerektirirken, TOKİ gibi kurumların sosyal konut üretimine ayırdığı ödeneklerin görece düşük kalması dikkat çekmektedir.

Kamu Sektörü – Özel Sektör İşbirliği yöntemi ile gerçekleştirilmesi planlanan Kanal İstanbul Projesi'nin resmi web sitesinde öngörülen toplam maliyeti 15 milyar Amerikan Doları (USD) olarak ilan edilmekte, ancak Ulaştırma ve Altyapı Bakanı tarafından yapılan açıklamalarda toplam masrafların 20 milyar USD kadar olacağı belirtilmektedir. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı tarafından hazırlanan 2024-2028 Stratejik Planı'nda proje için ayrılan bütçe 5 yıl için 356 milyar TL olmak üzere yıllık 71.2 milyar TL olarak izlenmektedir. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre, 2023 yılında 9 trilyon 477 milyar 658 milyon TL'lik kamu harcaması gerçekleştirilmiştir. Öte yandan T.C. İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İstanbul Planlama Ajansı tarafından hazırlanan raporda ise toplam maliyetin 65 milyar USD olacağı, köprüler içinse 100 milyar TL kadar daha harcama yapılması gerektiği ve İBB'ye su ve atıksu hizmetleri ile beraber 64.8 milyar TL'lik mali yük getireceği belirtilmektedir (Anonim, 2022; Anonim, 2025b).

3. Bulgular ve Tartışma

Bu çalışma kapsamında yapılan Tümevarımsal Tematik Analiz sonucunda, Kanal İstanbul Projesi'nin ekonomik, sosyal ve çevresel etkileri belirli temalar açısından değerlendirilmiştir. Ayrıca, Karşılaştırmalı Vak'a Analizi ile benzer mega projelerle yapılan karşılaştırmalar sonucunda, neoliberal mekânsal politikaların mega projeler üzerindeki yansımaları analiz edilmiştir. Kanal İstanbul'un ekonomik getirileri üzerinde yapılan değerlendirmelerde, projenin büyük ölçekli altyapı yatırımlarını özendirerek gayrimenkul piyasasında spekülatif hareketlere yol açtığı saptanmıştır. Küresel mega projelerle kıyaslandığında, benzer projelerin yüksek kamu harcamaları gerektirdiği ve finansman riskleri taşıdığı görülmüştür. Projenin, kentsel dönüşüm süreçlerini hızlandırarak mekânsal ayrışmayı ve toplumsal eşitsizlikleri derinleştirme riski taşıdığı tespit edilmiştir. İstanbul'da yeni yerleşim alanları oluşturarak nüfus yoğunluğunun artmasına neden olabileceği ve yerel halk üzerinde mülkiyet hakkı

açısından belirsizlikler yaratabileceği vurgulanmıştır. Kanal İstanbul'un neoliberal kentsel dönüşüm politikalarıyla örtüştüğü, özellikle sermaye birikimini özendiren büyük ölçekli projelerin bir parçası olduğu belirlenmiştir. Küresel karşılaştırmalar sonucunda, benzer projelerde özel sektör ile devlet işbirliğinin arttığı, ancak bu süreçlerin çoğunlukla kamusal alanların özelleştirilmesine ve sosyal adaletin göz ardı edilmesine yol açtığı öngörülmüştür. Kanal İstanbul'un bu bağlamda, piyasa yönelimli kentsel gelişim modelini desteklediği, ancak sosyal ve çevresel sürdürülebilirlik açısından ciddi riskler taşıdığı saptanmıştır. Çalışma, Kanal İstanbul Projesi'nin neoliberal mekânsal politikalar çerçevesinde kentsel dönüşüm süreçlerini nasıl biçimlendirdiğini ortaya koymaktadır. Proje, mega altyapı girişimlerinin ekonomik büyümeyi özendirmek için nasıl bir çerçevede planlandığını, ancak bu süreçlerin sosyal eşitsizlikleri ve çevresel riskleri derinleştirme potansiyeline sahip olduğunu göstermektedir. Proje, kentleşme süreçlerinde gelir eşitsizliğini artırabilecek bir model sunmakta, özellikle yerel halkın haklarının korunması konusunda yetersiz kalmaktadır. Kanal İstanbul, neoliberal kentsel gelişim politikalarının somut bir örneği olarak değerlendirilmektedir. Çalışma, bu tür mega projelerin katılımcı planlama ilkeleri çerçevesinde ele alınması, sosyal ve çevresel etkilerinin bütüncül bir yaklaşımla değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Gelecekteki araştırmaların, mega projelerin kentsel mekân üzerindeki uzun vadeli etkilerini ele alarak, alternatif kentsel kalkınma modelleri geliştirilmesine odaklanması önerilmektedir.

Ayrıca, projenin çevresinde inşa edilecek yeni yerleşim alanları, modern yaşam alanları sunarak İstanbul'un demografik yapısını değiştirecektir.

Sonuç

Bu çalışma, Kanal İstanbul Projesi'nin neoliberal mekânsal politikalar çerçevesinde incelenmesiyle, mega projelerin ekonomik, sosyal ve çevresel etkilerini değerlendirmeyi amaçlamıştır. Kavram odaklı literatür taraması yapılarak, nitel analiz yöntemleri kullanılarak, projenin neoliberal politikalarla örtüşüp örtüşmediği araştırılmış ve Dünya'daki benzer projelerle karşılaştırmalı analiz yapılmıştır. Kanal İstanbul'un, neoliberal yaklaşımların somut bir örneği olduğu ve bu politikaların kentsel dönüşüm süreçlerine getirdiği yeniliklerin, toplumsal eşitsizlik ve mekânsal ayrışma gibi sorunları pekiştirdiği ortaya konmuştur. Bu bağlamda, katılımcı planlamanın ve sosyal adaletin önemi vurgulanmıştır. Çalışmada Kanal İstanbul Projesi neoliberal mekânsal politikalar perspektifinden ele alınarak, mega projelerin ekonomik, sosyal ve çevresel etkileri değerlendirilmiştir. Projenin, neoliberal politikalarla uyum içinde olduğu ve bu tür yaklaşımların kentsel dönüşüm süreçlerinde toplumsal eşitsizlikleri ve

mekânsal ayrışmayı derinleştirdiği sonucuna ulaşılmıştır. Projenin doğal ekosistemler, mülkiyet hakları ve sosyo-ekonomik eşitsizlikler üzerindeki olumsuz etkilerine dikkat çekilerek, sürdürülebilir bir kentsel dönüşüm için kapsamlı bir değerlendirme yapılması gerektiği belirtilmiştir. Bu bağlamda, çalışma, neoliberal politikaların kentsel gelişim üzerindeki etkilerine ilişkin özgün bir perspektif sunmakta ve İstanbul gibi hızla büyüyen kentlerde bu politikaların getirdiği zorluklara karşı alternatif kentsel kalkınma modelleri önerilmesi gerektiğini savunmaktadır. Proje, İstanbul Boğazı'nın yükünü hafifletmek ve uluslararası deniz ticaretindeki rolünü güçlendirmek amacıyla tasarlanmıştır. Ancak, doğal ekosistemler üzerindeki olumsuz etkileri, sosyo-ekonomik eşitsizlikleri derinleştirme potansiyeli ve uluslararası hukuka ilişkin tartışmalar, projenin uygulama sürecinde önemli sorunlar yaratmaktadır. Ayrıca, planlanan yeni yerleşim alanları ve altyapı yatırımları, yerel halk üzerindeki sosyal etkileri ve mülkiyet hakları konularında belirsizlikler taşımaktadır. Bu bağlamda, Kanal İstanbul Projesi'nin, karar vericiler tarafından da çevresel, hukuksal ve toplumsal boyutlarının kapsamlı bir şekilde değerlendirilmesi, sürdürülebilir bir kentsel dönüşüm için yaşamsal öneme sahiptir.

Proje, kentsel yoğunluğu dengelemeyi, yeni yerleşim alanları inşa etmeyi ve ekonomik büyümeyi özendirmeyi amaçlarken, çevresel etkileri ve sosyal adalet sorunları konusunda ciddi kaygılara da yol açmaktadır. Neoliberal politikalar çerçevesinde değerlendirilmesi gereken proje, uluslararası deniz taşımacılığı üzerindeki etkileriyle de dikkat çekmektedir; bu bağlamda Montrö Sözleşmesi ile uyumlu bir yasal çerçevenin oluşturulması gerekliliği önem arz etmektedir. Kanal İstanbul'un yarattığı potansiyel değişimlerin hem olumlu, hem de olumsuz yönleri, projenin sürdürülebilirliği ve uygulanabilirliği konusundaki tartışmaları derinleştirmektedir.

Kanal İstanbul Projesi'nin uygulanması nedeniyle olası tazminatlara ya da taraf devletlerin baskıları ile karşı karşıya maruz kalınmaması için Montrö Boğazlar Sözleşmesi'ne halel getirmeyeceğine ilişkin olarak taraf devletlere güvence verilmeli ve hem hukuki, hem de çevresel sonuçlara ilişkin Türkiye'nin olası tezleri paylaşılmalıdır. ÇED'in yanı sıra Stratejik Çevresel Değerlendirme de yapılmalıdır. Neoliberal mekânsal politikaların kentsel gelişim bağlamında, özellikle de İstanbul gibi hızla büyüyen kentlerde irdelenmesi, bu politikaların kentsel yaşamın geleceği üzerindeki etkilerinin anlaşılması açısından büyük önem taşımaktadır. Gelecekteki araştırmaların, neoliberal mekânsal politikaların hızla büyüyen farklı kentlerdeki potansiyel etkilerini araştırarak neoliberalizmin yarattığı zorlukları ele almada alternatif kentsel kalkınma modellerinin etkinliğini inceleyebileceği düşünülmektedir.

Kaynakça

Aalbers, M. B. (2016). *The financialization of housing*. Routledge.

Acar, E. (2017). Neoliberalizm ve sosyal refah devleti ekseninde üçüncü yol yaklaşımı. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 18*(1), 248–263.

Akalın, M. (2016). Sosyal konutların Türkiye'nin konut politikaları içerisindeki yeri ve TOKİ'nin sosyal konut uygulamaları. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 26*(1), 107–123.

Akkaya, M. A. (2015). Kanal İstanbul projesi Karadeniz kıyısındaki devletlerle olan ilişkilerimize etkisi ve Montrö Sözleşmesi. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 5*(12), 242–262.

Aksu, B., & Tutar, C. (2021). Neoliberal toplumsal dinamikler ekseninde kentsel mekânların kurgusu: Karaköy örneği. *Etkileşim Dergisi, (8)*, 108–131.

Alada, A., Gürpınar, E., & Budak, S. (1972). Rio Konferansı üzerine düşünceler. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, (3–4–5)*.

Anonim. (2020). *T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı Altyapı Yatırımları Genel Müdürlüğü. Kanal İstanbul Projesi (kıyı yapıları [yat limanları, konteyner limanları ve lojistik merkezler], denizden alan kazanımı, dip taraması, beton santralleri dâhil) çevresel etki değerlendirmesi raporu*.

Anonim. (2024). *T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı. 2024–2028 Stratejik Planı Ek-1*. https://www.uab.gov.tr/uploads/pages/stratejik-yonetim/uab-2024-2028-nihai-stratejikplani-5-1-2024.pdf

Anonim. (2025a). *Kanal İstanbul erişim sitesi*. https://www.kanalistanbul.gov.tr/tr/

Anonim. (2025b). *T.C. İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İstanbul Planlama Ajansı. Kanal İstanbul Bilgilendirme Toplantısı Raporu*. https://kanal.istanbul/wp-content/uploads/2025/02/KANAL-ISTANBUL-BILGILENDIRME-RAPORU-2025.pdf

Aykul, Ö. (2018). *Ekolojik hukuk ve uluslararası hukuk açısından Türk Boğazları, Marmara ve Kanal İstanbul*. Seçkin Yayıncılık.

Bahçeci, H. I. (2017). Neoliberalizmin kentsel mekândaki tezahürü olarak kentsel dönüşüm. *Journal of International Management, Educational and Economics Perspectives, 5*(1), 36–47.

Bal, E., & Akyol, A. D. (2019). İzmir'de neoliberal kentleşme eğilimleri kapsamında lüks konut üretiminde yeni yaklaşımlar: Folkart konut projeleri. *Planlama Dergisi, 26*(1), 65–80.

Bartu Candan, A., & Kolluoğlu, B. (2008). Emerging spaces of neoliberalism: A gated town and a public housing project in İstanbul. *New Perspectives on Turkey, 39*, 5–46.

Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology, 3*(2), 77–101.

Brenner, N., & Theodore, N. (2002). Cities and the geographies of actually existing neoliberalism. *Antipode, 34*(3), 349–379.

Bülbül, B., & Türkün, A. (2019). Social mixed policy in the transformation of low-income housing areas: The case of Fikirtepe. *Megaron Dergisi, 14*(1), 192–202.

Can, A. (2013). Neo-liberal urban politics in the historical environment of İstanbul: The issue of gentrification. *Planlama Dergisi, 23*(2), 95–104.

Çakır, E. (2023). Yüzyılda kentsel dönüşüm ve yeni eğilimler. *Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi, 7*(18), 118–144.

Çarıkçı, Ç. (2014). Büyük yatırım projelerinin ekonomi politiği ve kentin dönüşümü: İstanbul deneyimleri [Unpublished doctoral dissertation, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Anabilim Dalı].

Dağ, M., & Çelik, M. (2018). Yatırım teşvikleri nedir? Kavram ve kapsamı üzerine bir değerlendirme. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7*(2), 863–875.

Dalbay, S. (2019). Liberal politikalardan neoliberal politikalara sosyal devlet dönüşümü. *Akademik Bakış Dergisi, (74)*, 46–68.

Demirtaş-Milz, N. (2015). Neoliberal kent Dubai: Uluslararası göç politikaları, kentsel kapanmalar ve genç Filipinli göçmenlerin durumu. *İdealkent Dergisi, 6*(15), 40–65.

Doğan, H. H. (2015). Yerel yönetimlerin kentsel dönüşüm uygulamaları sürecine halkın katılımı. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8*(2), 505–543.

Doğan, M., & Sertkaya Doğan, Ö. (2022). Türkiye'nin jeopolitiği. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi, 5*(2), 320–339.

Eraydın, A., & Taşan-Kok, T. (2017). *Resilience thinking in urban planning*. Springer.

Erdönmez, E., & Akı, A. (2005). Açık kamusal kent mekanlarının toplum ilişkilerindeki etkileri. *Megaron Dergisi, 1*(1), 67–87.

Erman, T. (2015). Neoliberal kent projeleri ve konut politikalarının göçmen mahalle ve yaşamlarına etkisi: Göç çalışmalarına yeni bir araştırma gündemi denemesi. *İdealkent Dergisi, 6*(15), 198–213.

Ertaş, M., & Bayındır, Ö. (2020). Sürdürülebilir kentsel dönüşüm. *Türkiye Arazi Yönetim Dergisi, 2*(1), 1–9.

Fidan, A. (2015). Kanal İstanbul projesi ve çılgın İstanbul uydukent projesi üzerine bütünleşik FÜTZ analizi. *Kent Akademisi Dergisi, 8*(2), 53–62.

García-Lamarca, M., & Kaika, M. (2016). 'Mortgaged lives': The biopolitics of debt and housing financialization. *Transactions of the Institute of British Geographers, 41*(3), 313–327.

Gediz Oral, B., & Arpazlı Fazlılar, T. (2019). Neoliberalizm ve yerel yönetişim bağlamında kamu-özel sektör işbirliklerinin yerel girişimcilik üzerine etkileri. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi, 26*(3), 769–782.

Gökten, K. (2015). Piyasa reformu ve yeni kent yoksulluğu: Çin kentlerinin yeniden yapılan(dırıl)masının ekonomi politiği. *İdealkent Dergisi, 16*, 71–106.

Guest, G., MacQueen, K. M., & Namey, E. E. (2012). *Applied thematic analysis*. SAGE Publications.

Gül Kır, S., & Kösekahyaoğlu, L. (2023). Kamu-özel sektör ortaklığı. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 16*(2), 574–596.

Günay, Z. (2010). Neoliberal kentleşme dinamikleri çerçevesinde tarihi çevrenin sürdürülebilirliği: Sürdürülebilir kentsel koruma modeli [Unpublished doctoral dissertation, İstanbul Teknik Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlaması Anabilim Dalı].

Gürbüz, H., Koca, B., & Altınoluk, D. (2023). Türkiye'de neoliberal konut politikaları: Gaziantep örneği. *Kent Akademisi, 16*(1), 122–137.

Güzey, Ö. (2012). Türkiye'de kentsel dönüşüm uygulamaları: Neo-liberal kent politikaları, yeni kentsel aktörler ve gecekondu alanları. *İdealkent Dergisi, 3*(7), 64–83.

Harvey, D. (2003). *The new imperialism*. Oxford University Press.

Harvey, D. (2005). *A brief history of neoliberalism*. Oxford University Press.

Harvey, D. (2007). Neoliberalism as creative destruction. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science, 610*(1), 21–44.

Harvey, D. (2013). Asi şehirler: Şehir hakkından kentsel devrime doğru. *Sosyoloji Konferansları, 54*, 353–359.

He, S., & Wu, F. (2009). China's emerging neoliberal urbanism: Perspectives from urban redevelopment. *Antipode, 41*(2), 282–304.

Hidalgo, D., Rodrigo, S. R., Luis, D., & Link, F. (2018). New neoliberal public housing policies: Between centrality discourse and peripheralization practices in Santiago, Chile. *Housing Studies, 34*(3), 489–518. https://doi.org/10.1080/02673037.2018.1458287

İşler, İ., & Karayılmazlar, E. (2019). Kamu yatırım projelerinde fayda-maliyet analizi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 35*, 65–82.

Kain, E., & Asal, U. Y. (2023). NATO ve Rusya Federasyonu'nun yeni mücadele alanı: Karadeniz'in jeopolitiği. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Dış Ticaret Dergisi, 1*(4), 11–135.

Kanal İstanbul. (n.d.). *Kanal İstanbul'un toplam maliyeti*. https://www.kanalistanbul.gov.tr/tr/hersey/kanal-istanbulun-toplam-maliyeti

Karaaslan, A., & Tuncer, G. (2010). Uluslararası rekabet gücünün artırılmasında temel devlet politikaları. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 26*, 23–45.

Karadağ, A., & Durukan, Z. (2022). Neoliberal kentleşmenin mekânsal yansıması olarak güvenlikli siteler ve Türkiye. *Ege Coğrafya Dergisi, 31*(1), 207–220.

Karataş, İ. A. (2021). Kanal İstanbul projesinin Türk lojistik sektörüne olası etkileri. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi, 11*(1), 145–169.

Kaya, H. E. (2009). Kentsel dönüşüm projeleri ve halk katılımı. *Toplum ve Demokrasi Dergisi, 3*(6–7), 203–216.

Kaya, S. (2022). Türk Boğazları'nda uygulanan geçiş rejimi ve güncel sorunlar: Montrö Türk Boğazları Sözleşmesi'nin feshi halinde ortaya çıkabilecek sorunlara ve Kanal İstanbul projesi'ne ilişkin tartışmalar [Unpublished master's thesis, Maltepe Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler].

Keleş, R. (2000). Kent ve çevre değerleri bağlamında kamu yararı kavramı. In *Cevat Geray'a Armağan* (pp. 563–574). Mülkiyeliler Birliği Yayınları.

Kızılay, E., & Zorlu, F. (2020). Türkiye'deki mega projeler-mekânsal planlama gerilimi. *Eskiz: Şehir ve Bölge Planlama Dergisi, 2*(2), 40–58.

Koç, V. (2023). Küresel kentsel gelişimin çevresel etkileri üzerine bir inceleme. *Journal of Emerging Economies and Policy, 8*(1), 421–433.

Kutluk, E. (2018). İstanbul Boğazı'ndan geçen gemilerin oluşturduğu trafik yükünün çevresel etkileri: Ro-Ro gemileri özelinde bir inceleme. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi, 6*(1), 285–310.

Küçük, B., & Gülersoy, N. Z. (2021). Kanal İstanbul projesinin ekolojik etkileri üzerine değerlendirme. *İstanbul Teknik Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Dergisi, 29*(2), 45–67.

Lefebvre, H. (1991). *The production of space*. Blackwell Publishing.

OECD. (2006). *Competitive cities in the global economy*. OECD Territorial Reviews.

Öğüt, S. (2014). Kanal İstanbul projesi'nin uluslararası hukuk açısından değerlendirilmesi. *Uluslararası Hukuk ve Politika, 10*(38), 119–153.

Öktem, B. (2020). Neoliberal urbanism and the increasing financialization of housing markets in Turkey. *Urban Studies, 57*(4), 823–840.

Özalp, N. Y., & Sönmez, Ö. S. (2022). Havalimanlarının kent makroformuna etkisi: Yeni İstanbul Havalimanı. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Teknoloji ve Uygulamalı Bilimler Dergisi, 4*(2), 205–226.

Özalp, S. (2017). İstanbul'da neoliberal kentleşme dinamikleri, kamu yararı ve kentsel rejim analizi [Unpublished doctoral dissertation, İstanbul Teknik Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlaması Anabilim Dalı].

Özkan, R. (2019). Göç olgusu ve toplumsal yapıya etkisi. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 11*(7), 127–145.

Pazarcı, H. (2005). *Uluslararası hukuk* (Gözden geçirilmiş 3. baskı). Turhan Kitabevi.

Penbecioğlu, M. (2013). Büyük ölçekli kentsel projeler, mekânın üretimi ve neo-liberal hegemonya: İzmir örneğinde karşılaştırmalı bir araştırma. *Megaron Dergisi, 8*(2), 97–114.

Radcliffe, S. A. (2005). Neoliberalism as we know it, but not in conditions of its own choosing: A commentary. *Environment and Planning A: Economy and Space, 37*(2), 323–329.

Rolnik, R. (2013). Late neoliberalism: The financialization of homeownership and housing rights. *International Journal of Urban and Regional Research, 37*(3), 1058–1066.

Sassen, S. (2014). *Expulsions: Brutality and complexity in the global economy*. Harvard University Press.

Sınmaz, S. (2023). Büyük ölçekli kentsel gelişme projeleri. *Kırklareli Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dergisi, 2*(1), 87–96.

Smith, N. (2002). New globalism, new urbanism, gentrification as global urban strategy. *Antipode, 34*(3), 427–450.

Sürücü, R., & Çakır Kıasıf, G. (2022). İstanbul'un kuzeybatı yönündeki büyüme sürecinin sürdürülebilirlik performansına ilişkin algı analizi. *Kent Akademisi Dergisi, 15*(2), 681–706.

Şengün, H. (2015). Türkiye'de çevre yönetimi ve Çevre ve Şehircilik Bakanlığının uygulamaları. *Strategic Public Management Journal (SPMJ), 1*, 109–130.

TÜBİTAK-MAM. (2019). *Kanal İstanbul Projesi'nin çevresel etkileri üzerine bilimsel değerlendirme raporu*. TÜBİTAK Marmara Araştırma Merkezi.

TÜİK. (2024). *Devlet hesapları 2023*. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Devlet-Hesaplari-2023-53465&utm_source=chatgpt.com

Uzun, C. N. (2018). Urban transformation projects and social displacement in Turkey. *Housing Studies, 33*(8), 1231–1256.

Watt, P. (2013). 'It's not for us': Regeneration, the 2012 Olympics and the gentrification of East London. *City, 17*(1), 99–118.

WWF-Türkiye. (2018). *Ya Kanal Ya İstanbul: Kanal İstanbul Projesi'nin ekolojik, sosyal ve ekonomik değerlendirmesi raporu*. WWF-Türkiye.

Yener Metin, S. N. (2020). Kamusal mekân kalitesinin sağlanmasında kentsel tasarım araçlarının rolü [Unpublished master's thesis, Bursa Uludağ Üniversitesi, Mimarlık Anabilim Dalı].

Yıldız, N. (2008). Neoliberal küreselleşme ve eğitim. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi, 11*, 13–32.

Yiğit, G. (2011). Kentsel yenileme ve İstanbul: Tarlabaşı örneği [Unpublished master's thesis, Marmara Üniversitesi, Mahalli İdareler ve Yerinden Yönetim Bilim Dalı].

Yolcu, M. Ö., & Olcar, C. (2023). Sosyal ayrışmanın kentsel mekâna yansıması: Amasya'da üç kentsel odak. *Inonu University Journal of Art and Design*, *13*(1), 87–102.

Yontar, İ., & Çağlıcan, S. (2019). Kentsel sürdürülebilirlikte toplumsal dayanışma ve bütünleşme kültürü: İzmir üzerine bir araştırma. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 12*(2), 290–322.